

Hadislerde Hayvanları Koruma ve Gönenci (Refahı) Üzerine Bir Değerlendirme

Çağrı Çağlar SİNMEZ¹, Musa Kazım ARICAN², Aşkın YAŞAR³

¹Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı, Kayseri-TÜRKİYE

²Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslam ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü Türk İslam Düşüncesi Tarihi Anabilim Dalı, Ankara-TÜRKİYE

³Selçuk Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı, Konya-TÜRKİYE

Özet: Hayvanları koruma ve hayvan gönenci (refahı) kavramlarının, İslam kaynaklarında yer almasına rağmen güncel bir dille topluma takdim edilemediği görülmektedir. Çalışmada, hayvanları koruma ve hayvan gönenci ile ilgili hadislerin belirlenmesi ve Hz. Muhammed'in hayvan sevgisi, bakımı, beslenmesi ve yetiştiriciliği konularındaki davranış modellerinin topluma sunulması amaçlandı. Çalışmanın gereğini İslam Peygamberi Hz. Muhammed'e ait hadisleri içeren ve hadis kitaplarının en güvenilirleri olarak kabul edilen "*Kütüb-i Sitte*" oluşturdu. Bu kitapta yer alan hadisler hayvanları koruma ve gönenci açısından incelenerek değerlendirildi. Söz konusu hadisler Türkiye'nin imza attığı uluslararası sözleşmeler ve konuyla ilgili ulusal mevzuatla ilişkilendirilmeye çalışıldı. Çalışmada faydalanan hadislerden yola çıkarak, Hz. Muhammed'in, hayvanların korunmasını, onlara eziyet edilmemesini, temizlik ve bakımlarının yapılmasını, yaratılışlarına uygun işlerde kullanılmasını, fazla yük yüklenmemesini ve avlanılmamasını tavsiye ettiği açıkça görülmektedir. Sonuç olarak, söz konusu hadislerde yer alan ideal davranış modellerinin Müslüman toplumlarda hayvanları ve onların refahını koruma yükümlülüğü ve bilincinin oluşmasında önemli bir katkı sağlayacağı ileri sürülebilir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, hayvan gönenci, hayvanları koruma, veteriner hekimliği mevzuatı.

An Assessment on Protection of Animal and Animal Welfare in Hadiths

Summary: It is seen that even if animal protection and animal welfare are the terms used in Islamic sources, these terms are not introduced in a modern language for the society. In this study, it was aimed to determine the hadiths on animal protection and welfare; then it is aimed to introduce these hadiths based on Prophet Muhammad's animal love, animal nutrition and animal care to the society. The material used in this study was based on "*Kutub Al Sittah*" that was the most reliable hadith book. Those books were analyzed in terms of animal protection and animal welfare. The issues mentioned in those hadiths were tried to be linked with national and international agreements and legislations. In the hadiths determined in the study, it was clearly seen that Prophet Muhammad recommended people to protect animals, make their care and clean them, use them proper for their creation, load properly and prohibit hunting. Hence, it can be concluded that hadiths make a significant contribution in the formation of responsibility and awareness to Muslim society to protection animals and maintain their welfare.

Key Words: Animal protection, animal welfare, hadith, legislations of veterinary medicine.

Giriş

Tarih boyunca hayvan statüsü ve türlerine karşı tutum ve davranışlar din, kültür ve gelenekler sonucunda şekillenmiştir. Bu tutum ve davranışlar, yeni bilimsel bilgilere, kentleşme sürecine, hayat standartlarının yükselmesine ve insanların kişisel deneyimlerindeki değişimlere bağlı olarak yıllar içinde yavaş yavaş değişmektedir (16, 17, 19).

İnsanlık tarihi boyunca, hayvanların ahlaksal statüsüne yönelik düşüncelerin temel kaynaklarını din ve felsefe oluşturmuş ve bunların her ikisi de, zaman zaman, hayvanların tanınmasına yönelik çalışmalarda bilimle etkileşim halinde olmuştur (9). Din, hayatta insanları ilgilendiren çeşitli hususlar ve problemlere karşı bir takım tutum ve davranışlar ihtiva etmiş (13), toplumu "*düzenlemek*" ve "*yapılandırmak*" amacıyla belirli normlar geliştirerek sosyal değişimin bir aracı olmuştur (15).

Geliş Tarihi / Submission Date : 07.08.2014

Kabul Tarihi / Accepted Date : 23.12.2014

Hadislerde Hayvanları Koruma ve Gönenci (Refahı) Üzerine Bir Değerlendirme

Hayvanlar hakkında Tevrat, Zebur ve İncil'de, hayvanların canlı birer varlık olarak haklarının bulunduğu yolunda (az sayıda da olsa) hükümler bulunmaktadır (6). Yüz ondört süreden oluşan

Kur'an içerisindeki yedi sûrenin hayvan adı taşıyarak hayvanları konu edinmesi ve bunun kutsal kitabın toplamının % 6.14'lik bir dilimine sahip olması, İslâm dininde ve İslâm toplumlarında hayvanlara verilen önem ve onlara karşı gösterilen merhametin nedenleri arasında sayılmaktadır (7).

Degrazia (9)'ye göre, batı gelenekleri batılı olmaları oranla hayvanlara karşı genellikle daha az saygılı olmasına rağmen, çağdaş hayvan hakları fikrinin doğuşu batıda gerçekleşmiştir. İlk hayvan severler topluluğu İngiltere'de 1824 yılında kurulmuş ve benzer topluluklar tüm Avrupa'da yaygınlaşmaya başlamıştır. İlk göze çarpan hayvan hakları hareketi 19'uncu yüzyıl İngiltere'sinde, anestezi verilmemiş hayvanların bilimsel araştırmalarda kullanılmalarına karşı muhalefetle başlayan ve 1876'da kabul edilen "*Hayvanlara Karşı Zulüm Yasası*"nın çıkmasıyla sonuçlanan süreçte ortaya çıkmıştır (9). İnsanların hayvanlara karşı sergiledikleri olumlu davranışlar Avrupa'da 1970'lerde, dünya genelinde ise 1980'lerde gözlemlenmiştir. Hayvan gönenci üzerine bu yoğunlaşma hayvan gönenci biliminin 1960'lı yıllarda biçimsel olarak gelişmeye başlayan ve tartışılan yeni bir alan olarak tanımlanmasını sağlamıştır. Brambell Raporunda (1965), gönenc geniş bir kavram olarak ifade edilmiş ve hayvanların hem fiziksel hem de akli iyiliği olarak tanımlanmıştır (8, 10, 14, 18, 25).

Hayvan hakları hareketi ise temelde hayvan deneylerine tepki olarak doğmuştur (21, 24). Sosyal ve rekreatif nedenlerle 1960'lı yıllardan itibaren hayvan arkadaşlığı, kedi, köpek, kuşlar ve egzotik hayvanlara karşı gösterilen ilginin arttığı görülmüştür (22, 23). "İnsanların hayvanlara karşı sorumluluğu olmalı" fikrinden "*hayvan haklarına*" kadar uzanan düşünceler zinciri hayvan severlerin farklı isimler altında (hayvan severler derneği, doğayı ve hayvanları koruma derneği vb) örgütlenmelerini hızlandırmış ve güçlendirmiş, hayvanları koruma kurullarının ve deney hayvanları etik kurullarının önemini, görev ve sorumluluklarını da arttırmıştır. Bütün bu gelişmelerin ışığında UNESCO tarafından hayvanların maruz kaldıkları muameleler, özellikle haklar kuramı temelinde göz önüne alınarak "*Hayvan Hakları Evrensel Bildirisi*" hazırlanmış ve 15 Ekim 1978'de Paris'te ilan edilmiştir (12, 20, 21, 24, 26).

İslam dininin iki temel kaynağından biri olan hadisler, bir Kur'an ayetini daha iyi izah eden bir söz olarak veya Allah'ın peygamberine bir mesele hakkındaki ilhamı olarak ortaya çıkmıştır (11). Hayvanları koruma ve hayvan gönenci kavramlarının, İslam kaynaklarında yer almasına rağmen güncel bir dille topluma takdim edilemediği görülmektedir. Çalışmada, hayvanları koruma ve hayvan gönenci ile bağlantılı/ilgili hadislerin belirlenmesi ve Hz. Muhammed'in hayvan sevgisi, bakımı, beslenmesi ve yetiştiriciliği konularındaki

hadislerle desteklenen ideal davranış modellerinin topluma sunulması amaçlandı.

Gereç ve Yöntem

Çalışmanın gerecini, İslam Peygamberi Hz. Muhammed'e ait hadisleri içeren ve hadis kitaplarının en güvenilirli olarak kabul edilen "*Kütüb-i Sitte*" oluşturdu. Bu kitapta yer alan hadisler hayvanları koruma ve gönenci açısından incelenerek değerlendirildi. Belirlenen hadisler hayvanları koruma ve hayvan gönenci başlıkları altında sınıflandırılarak sunuldu. Söz konusu hadisler Türkiye'nin imza attığı uluslararası sözleşmeler ve konuyla ilgili ulusal mevzuatla ilişkilendirilmeye çalışıldı. Hayvanları koruma ile bağlantılı 18, hayvan gönenci ile ilişkili olduğu belirlenen 13 hadis bulgular bölümünde değerlendirildi. İncelenen hadislerin kaynak bilgileri ilgili bölümde dipnot olarak belirtildi.

Bulgular

A. Hadislerde Hayvanları Koruma

1. Hz. Muhammed (s.a.v) bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: "*Kim bir kuşu boş yere öldürürse, o kuş, avazını Arş'ın etrafını sararcasına yükseltip kıyamet gününde mahşere gelerek şöyle der: "Ey Rabbin! Beni öldürene sor niçin boş yere beni öldürdü?"*"¹.

2. Abdullah b. Amr, Hz. Muhammed'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "*Haksız yere bir kuş veya daha küçük bir hayvan öldüren insanı Allah mutlaka hesaba çekecektir*". Kendisine: "*Onun hakkı nedir, Ya Resûlallah?*" diye sorulunca Hz. Muhammed: "*Onu keser ve yer; başını koparıp atmaz*" buyurmuştur².

3. Hz. Muhammed, Miraç hadisesini anlatırken şöyle bir olaydan söz eder: "*Ben miraca çıktığımda bana cehennem gösterildi. Baktım ki içinde bir kadın azap görüyor. Sebebini sordum. Bana şöyle denildi: O bir kediyi hapsetmiştir; Ona ne bir şeyler yedirmiş ne de ona su içirmiştir. Ölünceye kadar haşerat türünden şeyleri yemesine dahi müsaade etmemiştir. Bu nedenle bu kadın cehennemde azap görmektedir*"³.

4. Üsâme İbn-i Zeyd'in rivayetine göre, Hz. Muhammed: "*Ey Üsâme, acıkan ciğer sahibi her hayvan hususunda dikkatli olun, kıyamet günü Allah'a şikâyet edilirsin*"⁴ buyurdu.

1 Muhammed Bakır Meclisî, *Bihâru'l-Envâr*, 2. Bsk., Beyrut: Muessesetu Vefâ, 1983, LXI, s. 270; Nesai, *el-Mektebetü's-Şamile el-İsâr es-Sani*, XIII,455.

2 Nesai, *Sayd ve Zebâih* 34; Ahmed b. Hanbel II, 197.

3 Meclisî, *Bihâru'l-Envâr*, XVII, s. 247.

4 Kütüb-i Sitte, çev. İbrahim Canan, Cilt: VII, s.281.

5. İbn Ömer'in rivayet ettiğine göre: "Nebi hayvanlara işkence yapanlara lanet etti"⁵.

6. Abdurrahman b. Osman'dan gelen rivayete göre: "Bir tabip gelerek Resûlallah'a ilaç yapımında kurbağanın kullanılmasını sordu. Resûlallah adamı kurbağayı öldürmekten nehyetti (yasakladı)"⁶.

7. Cabir'den rivayet edildiğine göre, Hz. Muhammed şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz ki, İbrahim Mekke'yi haram kılmıştır. Ben de Medine'nin iki taşılığı arasını haram kıldım. Onun ağacı kesilmez; avı da avlanmaz"⁷.

8. Hz. Muhammed Taif şehri için de aynı yasağı geçerli kılmıştır. Taif'ten gelen heyetle yaptığı sözleşmeye şöyle bir madde koydurmuştur: "Onların vadileri bütün itibariyle haramdır. Ve burada bulunan yabancı ağaçlar ile av hayvanlarına karşı her çeşit tecavüz, gasp, hırsızlık ve fena muamele Allah adına yasaklanmış bulunmaktadır"⁸.

9. İbn Abbas, Hz. Muhammed'den şöyle rivayet etmiştir: "Kim av peşinde koşarsa heva ve hevesininin peşinden koşmuş olur"⁹, gafil olur"¹⁰ buyurdu.

10. Abdurrahman İbnu Abdullah, babası Abdullah'tan rivayet ettiğine göre, O şöyle demiştir: "Biz bir seferde Resûlallah ile beraber idik. Resûlallah bir ara bir ihtiyacı için yanımızdan ayrıldı. O sırada "humara" denen bir kuş gördük, iki tane de yavrusu vardı. Kuş kaçtı, yavrularını aldık. Kuşçağız etrafımıza yaklaşıp çırpınmaya, kanatlarını çırpıp havada inip çıkmaya başladı. Resûlallah gelince: Kim bu zavallının yavrusunu alıp onu ızdıraba attı? Yavrusunu geri verin! Diye emretti. Bir ara, ateşe verdiğimiz bir karınca yuvası gördü. Kim yakıtı bunu? Diye sordu. Biz! Dedik. Ateşle azap vermek sadece ateşin Rabbine hastır, buyurdu"¹¹.

11. Hayvan yavrularının hayatlarının korunmasıyla ilgili Cabir şu hadiseyi rivayet etmiştir: "Resûlallah bana geldi. Ben de ona bir keçi kesmeye karar verdim. O arada keçi melemeye başladı. Allah Resûlü onun melemesini duydu ve: Ey Cabir! Henüz süt emen bir yavruyu kesme" buyurdu. Ben de: "Ya Nebiyallah, bu kendi başına otlayabilen yetişkin bir yavrudur. Ben onu hem yaş hurmayla hem de olgun taze hurmayla besledim, öyle ki semizleşti dedim"¹².

12. Abdullah İbni Amr'dan naklen: "Resûlallah bir keçiyi sağmakta olan bir adama uğramıştı, ona: Ey kişi, sağınca yavrusu için de süt bırak, dedi"¹³.

13. "Sağ iken hayvandan koparılan şey meyte hükümdendir (haramdır)"¹⁴.

14. Ensardan bir kadın esir edilmişti. Esir düştüğü halk, bir akşam evlerinin önünde develerini dinlendiriyordu. Kadın bağılı olduğu ipten çözümlenerek develerden birine bindi ve kaçtı. Halk, kadının kaçtığını anlayınca, onu aramaya koyuldu, fakat bulamadılar. Kadın, kendisine kurtulma nasip olursa, deveyi Allah için kurban edeceğini söyledi. Kurtulan kadının bu sözünü duyan Hz. Muhammed: "Sübhanellah! Hayvancağıza ne kötü mükâfat vermiş. Allah onu bunun üzerinde kurtarıyor, o tutup bunu kesmeye kalkıyor, öyle mi? Olacak şey değil"! Buyurdu ve kadının kurtulmasına vesile olan bu devenin kurban edilmesine engel oldu"¹⁵.

15. İbn Abbas'ın rivayetine göre, Hz. Muhammed (dövüştürmek için) hayvanları birbirine kışkırtmayı yasaklamıştır"¹⁶.

16. Hz. Muhammed, bir gün bir keçiyi hedef alarak ok atmakta olan bir kalabalığa rastladı. Bu eylemlerinden son derece rahatsız olan Hz. Muhammed "Hayvanlara eziyet vermeyin" buyurarak bu hareketi yasakladı"¹⁷.

17. Hz. Muhammed yağmur duasında, "Allah'ım! Kullarını ve hayvanlarını sula. Rahmetini neşret ve ölü beldenin ihyâ et" buyurmuştur"¹⁸.

18. Ebu'd-Derdâ'dan gelen bir rivâyete göre, Hz. Peygamber bir yolculuk sırasında bir nehre rastlar. Abdest almak için yanındaki boş kaba su doldurur. Oradan biraz uzaklaşarak abdestini alır. Abdestini tamamlayınca kapta artan bir miktar suyu nehre gelip geri boşaltır ve; "Allah, artık bu suyu insan veya hayvan veya benzeri bir mahlûkuna ulaştırıp, ondan istifadelerini sağlayabilir" diye buyurur"¹⁹.

5 Buhari: *Zebaih*, 25; Ahmed İbn Hanbel: *Müsned*, 4/31-33.

6 Ebû Dâvûd, *Edeb* 177, Tıb 11; Dârimî, *Edâhi* 26.

7 Müslim, *Hacc* I, 458.

8 Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi I*, Çeviren: Salih Tuğ, İstanbul, 1993, s.500.

9 Ebû Dâvûd, *Sayd* 4; Tirmizî, *Fiten* 69; Nesaî, *Sayd* 24.

10 Nesaî, *Sayd ve Zebaih* 24 (VII, 195); İbn Hanbel I, 357.

11 Ebû Dâvûd, *Edeb* 176. Ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel I, 404.

12 Ahmed b. Hanbel, III, 396.

13 Nureddin el-Heysemi: *Mecmau'z-Zevaid*, Beyrut, 1967, 8/196.

14 *Kütüb-i Sitte*, s.59; Tirmizî, *Et'ime*; Ebu Davud, *Sayd* 3; İbn Mace, *Sayd* 8.

15 Müslim, *Nüzûr* 8; Ebu Davud, *Eyman* 28.

16 Ebû Dâvûd, *Cihad*, 51, 56; Tirmizî, *Cihad*, 30; Beyhakî, *es-Sünenü'l Kübrâ*, X, 22.

17 Nesaî, *Dahaya* 42.

18 Mâlik b. Enes, *Muvatta*, "İstiska", 2; (tahk.: Muhammed Fuad Abdulbâkî), Beyrut 1985; Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Süneni Ebî Dâvûd*, "Salat", 260", Beyrut 1988.

19 Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb Ebu'-Kasım, *Müsnedu ş-şâmiyyin*, (tahk.: Hamdi b. Abdulmecid es-Selefi) Beyrut 1405; c.II, s.346; İbnu Sellâm, Ebu Ubeyd Kâsım, *Kitâbu't-Tahûr*, Mısır, 14/14/1993, s.92.

B. Hadislerde Hayvan Gönenci (Refahı)

1. "Merhamet edenlere Rahman da merhamet eder. Yeryüzünde bulunan şeylere karşı merhametli olunuz ki, semadakiler de size merhamet etsin"²⁰.

2. "Öyleyse bu, dili olmayan hayvanlara bindiğiniz zaman bunlara konaklama yerlerinde mola verin. Eğer geçtiğiniz arazi çoraksa, oradan hayvanın iliğini kurutmadan çıkın. Gece yürüyüşünü tercih edin. Zira geceleyin arz, gündüzleyin dürülmeyecek şekilde dürülür. Yol üzerine (geceleyin) konaklamaktan kaçının. Çünkü o, hayvanların yolu, yılanların sığınağıdır"²¹.

3. Ebu'd-Derdâ'nın rivayetine göre: Hz. Muhammed fazla yükten dolayı kalkamayan bir deve görünce "Allah bu dilsizler (develer) hakkında hayırlı olmanızı tavsiye etmektedir, onlara güçleri ölçüsünde yük vurun" buyurdu²².

4. Ebu Hureyre'nin Hz. Muhammed'ten rivayet ettiğine göre: "Günahkâr bir kadın, sıcak bir günde, bir kuyunun etrafında dönen bir köpek gördü, susuzluktan dilini çıkarmış soluyordu. Kadıncağız ayakkabısını çıkararak (onunla su çekip köpeği suladı). Bu sebeple kadın mağfiret olundu"²³.

5. Şeddad b. Evs, Hz. Muhammed'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Şüphesiz Allah her şeyde ihsanı farz kılmıştır. Öyleyse siz öldürdüğünüz zaman öldürmeyi iyi yapın. Kestiğiniz zaman da kesmeyi iyi yapın. Her biriniz bıçağını bilesin. Ve kestiği hayvanı (zahmet vermesin) rahat ettirsin"²⁴.

6. Ebu Hureyre'nin Hz. Muhammed'ten rivayet ettiğine göre, Hz. Muhammed buyurdular ki: "Bir adam yolda, yürürken susadı ve susuzluğu arttı. Derken bir kuyuya rastladı. İçine inip susuzluğunu giderdi. Çıkınca susuzluktan soluyup toprağı yemekte olan bir köpek gördü. Adam kendi kendine: "Bu köpek de benim gibi susamış" deyip tekrar kuyuya inip, mes-tini su ile doldurup ağızıyla tutarak dışarı çıktı ve köpeği suladı. Allah onun bu davranışından memnun kaldı ve günahlarını affetti". Resûlallah'ın yanındakilerden bazıları: "Ey Allah'ın Resûlü! Yani bize hayvanlar (yaptığımız iyilikler) için de ücret (sevap) mi var?" dediler. Aleyhissalatu vesselam: "Evet! Her "yaş ciğer" (sahibi) için bir ücret vardır"²⁵.

7. Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre, O şöyle buyurmuştur: "Koyunların burunlarını silin, ağıllarına yakın yerde namaz kılın, zira onlar cennet hayvanıdır"²⁶.

8. İbn Sa'd rivayet etmiştir ki, annemle Resûlallah'a gidip yardım talebinde bulunduk. O da bize birkaç keçi verilmesini emretti ve anneme de şöyle buyurdu: "Oğullarına emret tırnaklarını kessinler. Böylece sağdıkları zaman hayvanları incitmemiş, memelerini kanatmamış olurlar"²⁷.

9. Ebu Abdullah Vakid kendisine şu haberin ulaştığını rivayet etmektedir: "Allah Resûlü kendisine ait bir atın yanına geldi ve gömleğinin yeniyile atın yüzünü sildi. Oradakiler: Ya Resûlallah, gömleğinle mi (siliyorsun)? dediler. Bunun üzerine O, şüphesiz ki Cebrail (a.s.), beni, atlar konusunda uyardı, buyurdu"²⁸.

10. Binek hayvanlarını durdurup, üzerinde iken sohbet etmeyi yasaklayan rivayetin Ebu Davud'daki vechinde Hz. Muhammed: "Bunlara salimen binin, salimen terk edin, onları, yollardaki ve pazarlardaki sohbetlerinizde minber yerine tutmayın, zira Allah onları sizi bir yerden bir yere taşımaları için emrinize amade kıldı" buyurmuştur²⁹.

11. Hz. Muhammed, hayvanı kesmek üzere yatırap, bıçak bilemeye başlayan birisine rastladığı vakit ona şöyle müdahale etmiştir: "Sen onu iki sefer mi öldürmek istiyorsun? Niye hayvancağızı yatırmadan önce bıçağını bilemedin"³⁰.

12. Hz. Muhammed: "Bir sefer sırasında bir ceylanın güneşin hareketine karşı bir ağacın gölgesine çekilerek uyumakta olduğunu fark eder. Resûlullah hayvancağızın kimse tarafından rahatsız edilmesini emreder ve emre uyulur"³¹.

13. Abdullah İbni Cafer'in rivayetine göre, Hz. Muhammed bir gün ensardan birinin bahçesine girdi, orda bir deve vardı. Deve, Resûlullahı görünce bir takım sesler çıkardı ve gözlerinden yaşlar aktı. Resûlullah hayvana yaklaşarak başını ve boynunu hörgücüne kadar elleriyle okşadı. Hayvan sakinleşti. Resûlullah: "Bunun sahibi kim?" diye sordu. Ensar'dan bir genç gelerek: "Deve benimdir ey Allah'ın Resûlü" dedi. Resûlullah "Bunu sana mülk kılan Allah'tan bir deve hakkında korkmuyor musun? Hayvan, onu aç bırakıp üstelik de yorduğun için senden şikâyetçi" der³².

20 Ebû Dâvûd, Edeb 66; Tirmizî, Birr ve Sıla 16.

21 Müslim, İmare II, 178; Tirmizî, Edeb 75; Ahmed b. Hanbel II, 378.

22 İbnü Hacer el-Askalani: Metalibu'l-Atiye, Kuveyt, 1973, 2/156.

23 Müslim, Selâm II, 155; Ahmed b. Hanbel II, 507.

24 Müslim, Sayd ve Zebâih II, 57; Ebû Dâvûd, Edâhi 12; Tirmizî, Diyat 14; Nesaî, Dahaya 22; İbn Mâce, Zebâih 4; Dârimî, Edâhi 10.

25 Buhâri, Vudû 33; Müslim, Selâm II, 153; Ebû Dâvûd, Cihâd 47; Ahmed b. Hanbel II, 375.

26 El-Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid II, Darü'l-Fikr, Beyrut, 1994, 142.

27 İbn Sa'd VII, 48.

28 İbn Sa'd I, 491.

29 Kütüb-i Sitte, Cilt: VII, s.285.

30 Kütüb-i Sitte, s.60.

31 Muvatta, Hacc 79; Nesaî, Hacc 78, Sayd 32.

32 Ebû Davud, Cihad 47, s.2549.

Tartışma ve Sonuç

Hız. Muhammed'in, bir kuşun veya bir hayvanın boş yere öldürülmesinde mahşerde hesap sorulacağını^{1,2}; hayvanlara ve diğer mahlûkata yumuşak ve şefkatle davranmanın Allah'ın rızasını kazanmaya vesile olduğunu²⁰; bir kediyi aç ve susuz bırakan bir kadının cehennemde azap gördüğünü³; ilaç yapımında deney aracı olarak kurbağanın kullanılmamasını⁶; bir kuşun yavrularından ayrılması ve karınca yuvasının yakılmasına karşı kızdığını¹¹ bildiren hadis örnekleri, "Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi"nde (20) geçen "bütün hayvanların insanca gözetilme, bakılma ve korunma hakları vardır, hiçbir hayvana kötü davranılmaz, acımasız ve zalimce eylem yapılamaz, hayvanlara fiziki ya da psikolojik acı çektiren deneyler yapmak hayvan haklarına aykırıdır" hükmünün 2, 3 ve 8. maddeleriyle ve "5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu"nun (3) 14. maddesinde geçen "Hayvanlara kasıtlı olarak kötü davranmak, acımasız ve zalimce işlem yapmak, dövme, aç ve susuz bırakmak, aşırı soğuğa ve sıcağa maruz bırakmak, bakımlarını ihmal etmek, fiziksel ve psikolojik acı çektirmek yasaktır" hükümleri ile benzerlik göstermektedir. Bu hadislerden anlaşılmaktadır ki hayvanların yaşamına boş yere son verenler ve işkence edenlerden mahşerde hesap sorulacağı, Hız. Muhammed tarafından açıkça belirtilmektedir. Bu hadislerle Hız. Muhammed'in, kedi öldürmenin, aç susuz hapsedmenin ve dolayısı ile tüm canlı varlıklara benzer eziyeti yapmanın haram olduğuna işaret ettiği ileri sürülebilir. O, haksız yere hayvanların öldürülmesine ve kullanılmasına şiddetle karşı çıkmış, hayvanların kesimi esnasında dahi onlara iyi muamele edilmesini tavsiye etmiş ve insanları da bu konuda hassas olmaya çağırmıştır. Hız. Muhammed'in hayvanlara acı ve ızdırap verecek davranışlardan kaçınılmasına, hayvanların korunmasına vurgu yaptığı da söylenebilir.

Hız. Muhammed, işkence ve hayvan dövüştürmeyi yasaklamıştır. Bu bağlamda dövüşmeleri için hayvanların kızıştırılmaları¹⁶ ve canlı hayvanların hedef alınıp atış yapılması¹⁷ hadislerde işkence olarak kabul edilmiştir. Benzer şekilde, "Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi"nin 3. maddesine (20) göre "Hiçbir hayvana kötü davranılmaz, acımasız ve zalimce eylem yapılamaz". "5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu"nun (3) 11. maddesine göre ise "Hayvanları başka bir canlı hayvanla dövüştürmek yasaktır" ifadeleri yer almaktadır. Buradan hadislerde bahsi geçen kötü davranışların yasaklanması hükümlerinin günümüz mevzuatının revizyonunda kaynak olabilecek nitelik taşıdığı ve paralellik gösterdiği söylenebilir.

Hız. Muhammed, hayvanı keserken ona merhamet etmeyi ve şefkatli olunmasını, bıçağın bilenerек keskinleştirilmesini ve hayvanın gözünden saklanmasını, hayvanın acı çekmesini en aza indirecek

şekilde süratle kesilmesini öğüt vermektedir^{24,30}. Bu hadis hükümlerine paralel şekilde, "Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi"nin 9. maddesinde; "Hayvan beslenmek için yetiştirilmişse de bakılmalı, barındırılmalı, taşınmalı, ölümü de acı çektirmeden ve korkutmadan olmalı" (20) yaptırımı ve "5199 sayılı Kanunun" (3) 12. maddesinde "Hayvanların kesilmesi; dini kuralların gerektirdiği özel koşullar dikkate alınarak hayvanı korkutmadan, ürkütmeden, en az acı verecek şekilde, hijyenik kurallara uyularak ve usulüne uygun olarak bir anda yapılması" hükmü vurgulanmaktadır. Buradan yola çıkılarak İslam dininin önemli bir parçası olan hadislerin günümüz mevzuatına ve uygulamalarına referans olabilecek bir içeriğe sahip olduğu çıkarımında bulunulabilir.

Çalışma verilerine göre, Hız. Muhammed'in, av peşinde koşanın hevesinin peşinden koştuğunu⁹ ve gafil olacağını¹⁰ buyurması, zevk, spor ve kürk imalatı için yapılacak avlanmaların uygun görülmediği ve hayvanların tabiatları gereği zarar verici olmaları, meşru müdafaa, kamu sağlığının tehdidi, aşırı yaşlılık veya hayatlarından ümit kesilme hali, ihtiyaç ve ibadet gibi hususlar halinde öldürülmesinin uygun görülüşü (11), "Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi"nin 11. maddesine göre, "Zorunluluk olmaksızın bir hayvanın öldürülmesi yaşama karşı suç" olarak kabul edilmesinin (20) ve "Hayvanları Koruma Kanunu"nda (3) belirtilen hayvanların öldürülme (ötenazi) ve kesilme gerekçelerinin hadislerde yer alan hükümlerle hemen hemen aynı şartlara tabi olduğu ve büyük bir benzerlik gösterdiği şeklinde yorumlanabilir.

Hız. Muhammed hayvan boğazlanmadan, yani canlı iken bir uzvunun kesilmesini (devenin hörgücü ile koyunun kuyruğunu) yasaklamıştır¹⁴. "Hayvanları Koruma Kanunu"nun (3) 8. maddesi gereğince "Ev ve süs hayvanlarının dış görünüşünü değiştirmeye yönelik veya diğer tedavi edici olmayan kuyruk ve kulak kesilmesi, ses tellerinin alınması ve tırnak ve dişlerinin sökülmesine yönelik cerrahi müdahale yapılması yasaktır." Buradan, ilgili hadis ve mevzuat hükmü düşünüldüğünde günümüzde köpek türlerine estetik ve tedavi edici olmayan amaçlarla uygulanan kulak ve kuyruk kesiminin hem dinen hem de yasal olarak uygun olmadığı ifade edilebilir.

Hız. Muhammed'in, esir düşen bir kadının kurtuluşuna vesile olan devenin kurban edilmesine engel olması¹⁵, "yeryüzünde bulunan şeylere karşı merhametli olunuz ki, semadakiler de size merhamet etsin" buyruğu²⁰; bir keçiyi sağmakta olan bir adama sağınca yavrusu için de süt bırakması tavsiyesi¹³, O'nun hayvanları koruma refleksini gösteren güzel örneklerdendir. Oysa ki, 2 Ekim 1997'de Avrupa Birliği üye devletlerince imzalanarak Mayıs 1999'da yürürlüğe giren "Amsterdam Antlaşması" ile ilk defa hayvanlar hisseden varlıklar olarak nitelenmektedir (5). Bu durum, Hız. Muham-

med'in çağının çok ötesinde bir yaklaşımla hayvanlara karşı duygusal bir tavır ve tutum sergilediğinin bir kanıtı olarak belirtilebilir.

Hadislerde Hz. Muhammed'in binek hayvanları üzerinde sohbet etmeyi yasakladığı²⁹, hayvanlara karşı şefkatli davranmak ve onların haklarını gözetmek gerektiğini^{20,32}; konaklama yerlerinde mola verilmesini, çorak arazilerden hızlı geçilmesini²¹ ve bir sefer sırasında güneşin hareketine karşı bir ağacın gölgesine çekilerek uyumakta olan bir ceylanın kimse tarafından rahatsız edilmemesini emrettiği³¹; hayvanlara güçleri ölçüsünde yük vurulmasını²²; yolculuk sırasında yol üzerine konaklamayı yasakladığı²¹; her yaş çığır (sahibi) için bir ücret vardır diyerek her canlıyı doyurup sulamak ve yardımda bulunmanın da sevap olduğunu söylediği^{4,25} rivayet edilmektedir. "Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarının Korunmasına Dair Bern Sözleşmesi"nin (20) madde 6/c-d bendinde "Üreme veya dinlenme yerlerini kasıtlı olarak zarar vermek veya buraları tahrip etmek; yabani faunayı, üreme, geliştirme ve kış uykusu dönemlerinde kasıtlı olarak rahatsız etmek yasaktır" hükmü yer almaktadır. "Kara Avcılığı Kanunu"nda (2), "Av ve yaban hayvanlarının beslenmesine, barınmasına, üremesine ve korunmasına imkân veren doğal yaşama ortamları zehirlenemez, sulak alanlar kirletilemez, kurutulamaz ve bunların doğal yapıları değiştirilemez" denilmektedir. "Hayvanları Koruma Kanunu"nun (3) 11. maddesi "Hayvanlar doğal kapasitesini veya gücünü aşacak şekilde yaralanmasına, gereksiz acı çekmesine, kötü alışkanlıklara özendirilmesine neden olacak yöntemlerle eğitilemez", madde 14/b fıkrası "Hayvanları, gücünü aştığı açıkça görülen fiillere zorlamak yasaktır" ifadelerini içermektedir. "442 sayılı Köy Kanunu"na (1) göre, "Bir hayvana götüremeyecek kadar yük yükletmek yasaktır" ve "Hayvanların Nakilleri Sırasında Refahı ve Korunması Yönetmeliği"nde (4) evcil hayvanlara su verme ve beslenme aralıkları, yolculuk saatleri ve dinlenme süreleri belirtilmektedir. Bu bağlamda, hadisler ile hayvanları koruma ve gönencine ilişkin mevzuat düzenlemeleri arasında paralel yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Hz. Muhammed'in hadislerinde yukarıdaki mevzuat hükümlerine benzer şekilde hayvanların hayatları kadar onların barınmaları, üremeleri, beslenmeleri ve yetiştirilmeleri sırasında hayvan gönencine uyulması ve uygun olmayan davranışların yasaklanmasının tavsiye edildiği de söylenebilir.

Çalışmada faydalanılan hadislerden yola çıkarak, Hz. Muhammed'in, hayvanların korunmasını, onlara eziyet edilmemesini, temizlik ve bakımlarının yapılmasını, yaratılışlarına uygun işlerde kullanılmasını, fazla yük yüklenmemesini ve avlanılmamasını tavsiye ettiği açıkça görülmektedir. Sonuç olarak, söz konusu hadislerde yer alan ideal davranış modellerinin Müslüman toplumlarda hayvanları ve onların refahını koruma yükümlülüğü ve

bilincinin oluşmasında önemli bir katkı sağlayacağı ileri sürülebilir.

KAYNAKLAR

1. Anonim. 442 sayılı Köy Kanunu. 7/4/1924 tarih ve 68 sayılı Resmi Gazete.
2. Anonim. 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu. 11/7/2003 tarih ve 25165 sayılı Resmi Gazete.
3. Anonim. 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu. 01/07/2004 tarih ve 25509 sayılı Resmi Gazete.
4. Anonim. Hayvanların Nakilleri Sırasında Refahı ve Korunması Yönetmeliği. 24/12/2011 tarih ve 28152 sayılı Resmi Gazete.
5. Antalya AA. Avrupa Birliği ve Türkiye'de Hayvan Refahı Uygulamaları. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, AB Uzmanlık Tezi, Ankara, 2007; s.162.
6. Armutak A. Yahudi ve Hristiyan dini kutsal kitaplarında hayvan hakları. İstanbul Üniv Vet Fak Derg 2008a; 34 (1): 39-55.
7. Armutak A. İslam dini kutsal kitabında hayvan hakları. İstanbul Üniv Vet Fak Derg 2008b; 34 (1): 57-66.
8. Birbeck RA. European perspective on farm animal welfare. JAVMA 1991; 198(8): 1377-80.
9. Degrazia D. Hayvan Hakları. Dost Kitabevi, Kültür Kitaplığı, 2006; s.13-154.
10. Edwards JD. The role of the veterinarian in animal welfare - a global perspective. Global Conference on Animal Welfare: an OIE Initiative Proceedings; p: 27-32, 23-25 February 2004; Paris, France.
11. Erturhan S. Hayvan öldürme ile ilgili fıkhi hükümler. Bilimname XVII, 2009; 2: 97-121.
12. Ferry L. Ekolojik Yeni Düzen. Yapı Kredi Yayınları No: 1372, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2000; s. 52-200.
13. Freyer H. Din Sosyolojisi. AÜIFY, Ankara 1964; s. 70.
14. Hewson C. What's animal welfare science all about? Can Vet J 2004; 45: 254-8.
15. Keskin M. Din ve toplum ilişkileri üzerine bir genelleme. Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV, 2004; 2: 18.
16. Mejdell CM. The role of councils on animal ethics in assessing acceptable welfare standards in agriculture. Livestock Sci 2006; 103: 292-6.

17. Milburn C. Introducing Animal Welfare into the Education System, The Status of Animals-Ethics, Education and Welfare. The UK., BPCC Wheatons Ltd., 1989; p: 73-78.
18. Rowan AN, O'brien H, Thayer L, Patronek G. The Focus of Animal Protection in the USA in the 21st Century. Farm Animal Welfare, Tufts University School of Veterinary Medicine, USA, 1999; p:1-99.
19. Smith CHB. Veterinarians and animal welfare - a New Zealand perspective. Applied Animal Behaviour Science 1998; 59: 207-18.
20. Sözer SM. Hayvan Hakları Mevzuatı. Adalet Yayınevi, Ankara, 2007; s. 753.
21. Tuna G. Hayvan Hakları: Gerçek Dostlar Konuşamayanların Sesi. Kadioğlu Matbaası, Ankara, 1991; s. 9-10.
22. Yaşar A. Veteriner hekimliğinde etik kurullar. Türk Vet Hek Birl Derg 2001a; 1(3- 4): 41-5.
23. Yaşar A. Veteriner hekimliği etiğinin uluslar arası durumu. Türk Vet Hek Birl Derg 2001b; 2(1-2): 61-4.
24. Yaşar A. Hayvan Hakları ve Etik Kurullar. XXI. Gevher Nesibe Tıp Günleri, IV. Deneysel ve Klinik Araştırma Kongresi Tebliğler Kitabı, Erciyes Üniv. Tıp Fakültesi, 16-18 Mayıs, s.33-41, 2003, Kayseri.
25. Yaşar A, Yerlikaya H. Hayvan gönenci-veteriner hekimliği ilişkisi ve AB'deki yasal düzenlemeler üzerine bir araştırma. Vet Bil Derg 2004; 20(4): 17-24.
26. Zutphen LFM. Van, Baumans V, Beynen AC. Laboratuar Hayvanları Biliminin Temel İlkeleri. Medipres, Ankara, 2003; s.1-12.

Yazışma Adresi:

Yrd. Doç. Dr. Çağrı Çağlar SİNMEZ
Erciyes Üniversitesi, Veteriner Fakültesi
Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim
Dalı.
38039 Melikgazi/Kayseri
Tel: 0352 207 66 66/29880
E-posta: cagribey6038@hotmail.com